

ITINERARIS AL VOLTANT DEL CASTELL MONESTIR DE SANT MIQUEL D'ESCORNALBOU

EL NOM D'ESCORNALBOU ES TROBA JA EN ALGUNS DOCUMENTS DEL SEGLE XII QUE PARLEN D'UN ESPAI ANOMENAT *CORNU BOVIS*. PERÒ EL SIGNIFICAT NO ES CONEIX DEL CERT I HI HA DIFERENTS VERSIONS. EL QUE ÉS SEGUR ÉS QUE ES RELACIONA UN BOU I EL TIPUS DE PEDRA QUE CONSTITUEIX LA MUNTANYA, BÀSICAMENT SORRENCA UTILITZADA PER ESMOLAR I ESCORNAR. UNA ALTRA EXPLICACIÓ, RECOLLIDA ALS POBLES DE LA RODALIA, SOBRE L'ORIGEN DEL NOM SERIA LA FORMA DE LA MUNTANYA LA QUAL, VISTA DES DE LLUNY, RECORDA LA BANYA D'UN BOU. PER PODER ACCEDIR AL CASTELL MONESTIR HEM HAGUT DE SEGUIR UNA CARRETERA AMB UNA BONA PENDENT, JA QUE L'ACTUAL EDIFICI ES TROBA A MÉS DE 650 METRES SOBRE EL NIVELL DEL MAR. LA HISTÒRIA D'AQUEST SINGULAR EDIFICI, BARREJA D'ESTILS I D'USOS AL LLARG DELS SEGLES, COMENÇA A MITJAN SEGLE XII QUAN

ES FUNDÀ UNA CANÒNICA (MONESTIR) DE CANONGES AGUSTINIANS DEPENDENT DE LA SEU DE TARRAGONA. PERÒ DESPRÉS DE CANVIS, DE LA SEVA OCUPLICIÓ PER PART DE FRANCISCANS RECOLLECTES I OBSERVANTS, GUERRES I CONFLICTES, EL MONESTIR QUEDÀ DEFINITIVAMENT ABANDONAT EL 1835 FINS QUE EL DIPLOMÀTIC REUSENC EDUARD TODA I GÜELL EL COMPRÀ PELS VOLTS DE L'ANY 1909 I EL CONVERTÍ EN UNA CASA SENYORIAL DE PRINCIPIS DE SEGLE XX. A LA PORTA PRINCIPAL TROBEM UN RELLEU ON HI HA UNA T (TAU) EMMARCADA I LA DATA 1912; ÉS UNA REFERÈNCIA HISTORICISTA QUE EDUARD TODA VA FER PER ASSENYALAR LA INICIAL DEPENDÈNCIA DEL CENOBI DE LA MITRA TARRAGONINA I A L'ANY DE RESTAURACIÓ DE L'ARC. LA TORRE DE L'ENTRADA ÉS UN VESTIGI QUE ENS RECORDA QUE ESCORNALBOU VA SER UN MONESTIR FORTIFICAT, I ENS FA PENSAR EN LA NECESSITAT DELS SEUS HABITANTS DE DEFENSAR-SE CONTRA POSSIBLES ATACS EN ÈPOQUES DE GUERRES I TURBULÈNCIA SOCIAL, A L'IGUAL QUE ALTRES MONESTIRS PROPER TAMBÉ FORTIFICATS COM ARA POBLET I SANTES CREUS.

1

La Plaça

© MHC

Les parets que es veuen des de la plaça deixen constància de la història d'Escornalbou. És un monestir fundat per ordre del rei Alfons II d'Aragó i de Catalunya quan concedí al canonge Joan de Santboi, el primer prior del monestir, el lloc l'Escornalbou lliure i franc alou amb la finalitat de fortificar-lo, poblar-lo i construir-hi un monestir de canonges agustinians dedicat a Sant Miquel i sota l'obediència de l'Església de Tarragona.

Anvers d'un croat barceloní del rei Alfons II amb l'efigie del monarca.

La T, representa tots els elements relacionats amb l'origen del monestir: la seu de Tarragona de la qual depenia Escornalbou. La Tau, era un dels símbols de la seu tarragonina. Representa la inicial de *Teos*, el nom de Déu en grec, i també de *Tecla*, patrona de la diòcesi i també és la inicial del cognom d'Eduard Toda.

Aquí hi trobem un escut amb una T sobre un fons de barres ondulades. Les barres ondulades simbolitzen Tarragona

© MHC

Hi trobem també l'escut dels reis de la corona d'Aragó, i un altre escut de Castella i Lleó possiblement es va afegir amb posterioritat i podria haver estat col·locat en homenatge a l'esposa del rei Alfons II de Catalunya-hi un monestir de canonges agustinians dedicat a Sant Miquel i sota l'obediència de l'Església de Tarragona.

Eduard Toda i Güell (Reus, 1985-Poblet, 1941)

obres d'Escornalbou i va fer una reconstrucció lliure i imaginativa de del monestir basada en l'aprofitament dels materials i d'alguns espais preexistents. Per exemple, a la planta baixa del mur de l'església, situat a la dreta de la porta principal, hi ha restes que probablement pertanyen a una antiga fortificació romana construïda en pedra sorrenca blanca que, segons Eduard Toda, hauria precedit al monestir romànic de pedra vermella.

© MHC

Sabeu veure el rostre que riu al costat de la porta d'accés a la casa senyorial? Eduard Toda, amb el seu peculiar sentit de l'humor, col·loca a casa seva uns guardians protectors, que possiblement va portar dels la Xina, als llocs estratègics de la fortificació Animeuvs a trobar-los!

© MHC

2

La font del Sarrai

El nom d'aquesta font, actualment sense aigua, s'interpreta com un dels indicis de l'estada dels sarraïns a Escornalbou. De fet, aquest espai, junt amb el camí que hi condueix, és l'escenari on transcorre la llegenda d'amor entre un sarraí i una cristiana. Diu la història que durant l'ocupació islàmica de la muntanya, el fill de l'emir de la zona i la dona del castlà d'Escornalbou es van enamorar. Un dia que els amants s'havien de trobar a la font, la dama, tement un atac del marit gelós, quan va veure l'enamorat dalt del cavall, va córrer a muntar-hi damunt. El cavall va començar a córrer camí amunt fins a l'indret que actualment es coneix amb el nom del Salt del Dimoni, es va aturar i va saltar daltabaix. Es diu que mai van aparèixer els cossos dels enamorats ni del cavall als peus de l'el dimoni els estava esperant a baix per endur-se'ls a l'infern.

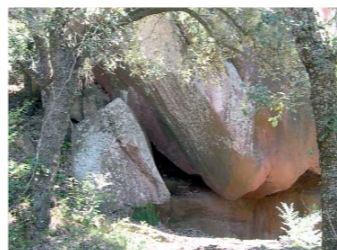
© MHC

Endinsant-nos per aquest camí, podem sentir els sorolls del bosc, que molts consideren una de les majors belleses d'Escornalbou.

© MHC

Ja en època medieval es parla de l'antic bosc d'alzines, avui desaparegut, que també havia servit de refugi de bandolers. A sota, es divisa l'Argentera, un dels set pobles que van integrar la Baronia d'Escornalbou des del darrer terç del segle XIII, i de la qual el monestir n'estava al capdavant i des de la seva fundació el prior era el màxim responsable d'aquesta divisió jurídica, econòmica i administrativa d'origen medieval.

© MHC

Aquest antic brollador proveïa d'aigua potable al monestir tot i que també es disposava de diverses cisternes que recollien l'aigua de la pluja, destinada a altres usos. Segles més tard, la font i el seu entorn va ser el marc de moltes tertúlies d'Eduard Toda i amics seus literats de la Renaixença, que sovintejaven el castell, especialment en època estival.

Sarraí, taula de 'Sant Jordi', P.Niçard-R.Moger, c.1468,MDM

© MHC

3

El passeig dels Frases

© MHC

El passeig dels frases es va obrir entorn l'any 1818, d'una banda per a obtenir pedra per a les ampliacions del convent i d'altra banda per proporcionar un espai de lleure als frares. Actualment és un camí que permet contemplar una panoràmica que abasta des de l'Hospitalet a les muntanyes de Prades, i a la costa, des d'El Garraf a l'Ebre. Tarragona, Reus, el Cap de Salou, Cambrils i el Parc Samà destaquen propers a nosaltres. En dies clars hi ha qui diu que es poden veure també les muntanyes de Mallorca a l'horitzó. A l'oest s'alça la Muntanya de la Mola, d'uns 1000 metres d'alçada, i al nord els cims del Montsant.

© MHC

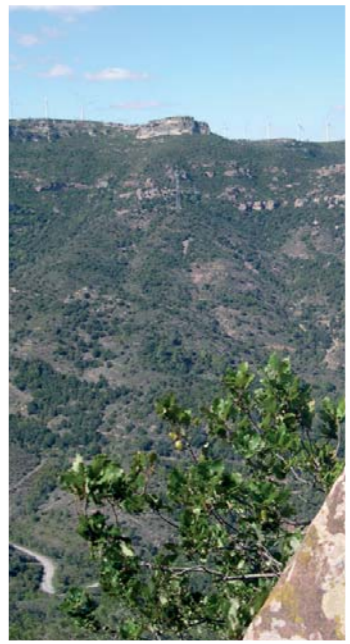
A mig camí trobarem l'ermita de les Tres Verges arrecrada per les pedres de la muntanya.

Possiblement fou construïda en el moment que es va obrir el camí. Al costat de l'entrada, a mà dreta hi ha una oració a la Mare de Déu, del poeta de Víctor Balaguer gravada sobre una placa de pedra.

© MHC

Prop d'aquesta ermita, hi ha un panell informatiu de la vegetació i la fauna que hi ha d'alt de la muntanya. El microclima fresc i humit d'aquest punt, situat a prop de 700 metres damunt el nivell del mar, fa que hi hagi espècies vegetals i animals diferents a les de les rodalies.

© MHC

4

L'Ermita de Santa Bàrbara És una construcció, consagrada a Santa Bàrbara, que tipològicament es pot datar entre finals del segle XVIII o inicis del XIX, santa, protectora dels llamps i de les tempestes, que havia de protegir els habitants del convent i de les poblacions de la baronia que residien més avall.

© MHC

Eduard Toda manté la hipòtesi que l'ermita es va aixecar sobre les restes d'una torre que ell considerà d'origen romà, i que des d'època sarraïna es coneixia amb el nom de Zalòquia o Aguait degut al seu emplaçament. La panoràmica que es contempla des del cim més alt d'Escornalbou explica perquè aquesta muntanya estava ja ocupada a la prehistòria: és el punt ideal per dominar tot el paisatge. El camí que condueix a l'ermita de Santa Bàrbara va

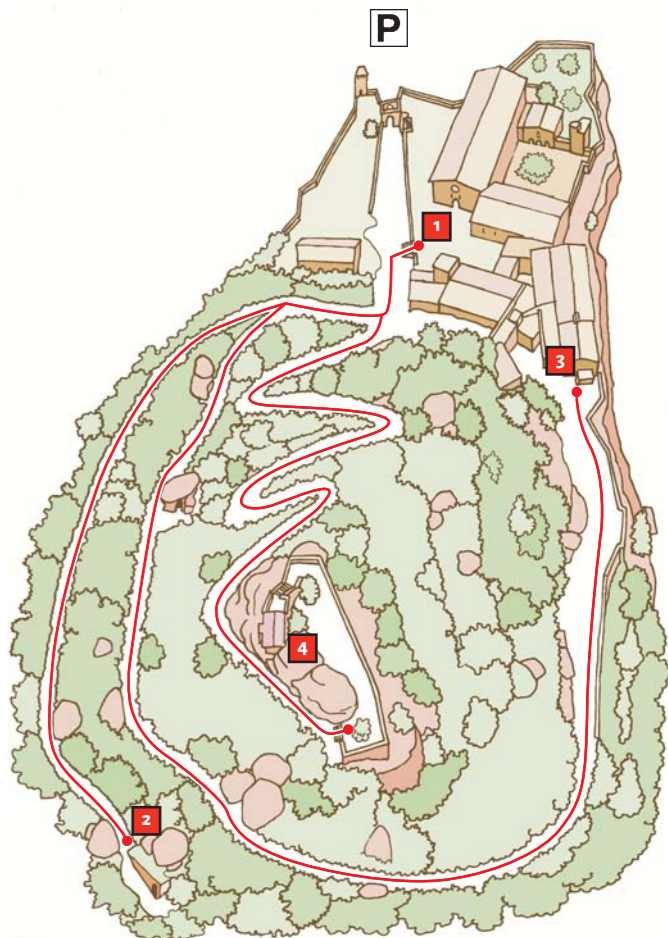

© MHC

pujant el desnivell enmig d'un bosc frondós de pins i alzines i ofereix en alguns punts unes panoràmiques excel·lents. Per iniciar el retorn cap al monestir cal tornar a creuar la pista i agafar el mateix sender que a l'anada. Aquest cop continuarem pel camí ample sense agafar cap trencall.

© MHC

ITINERARIS AL VOLTANT DEL CASTELL MONESTIR DE SANT MIQUEL D'ESCORNALBOU

- Monument
- Punt d'informació
- Vista panoràmica
- Lavabos

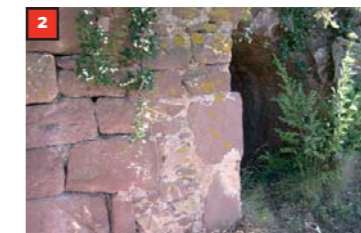
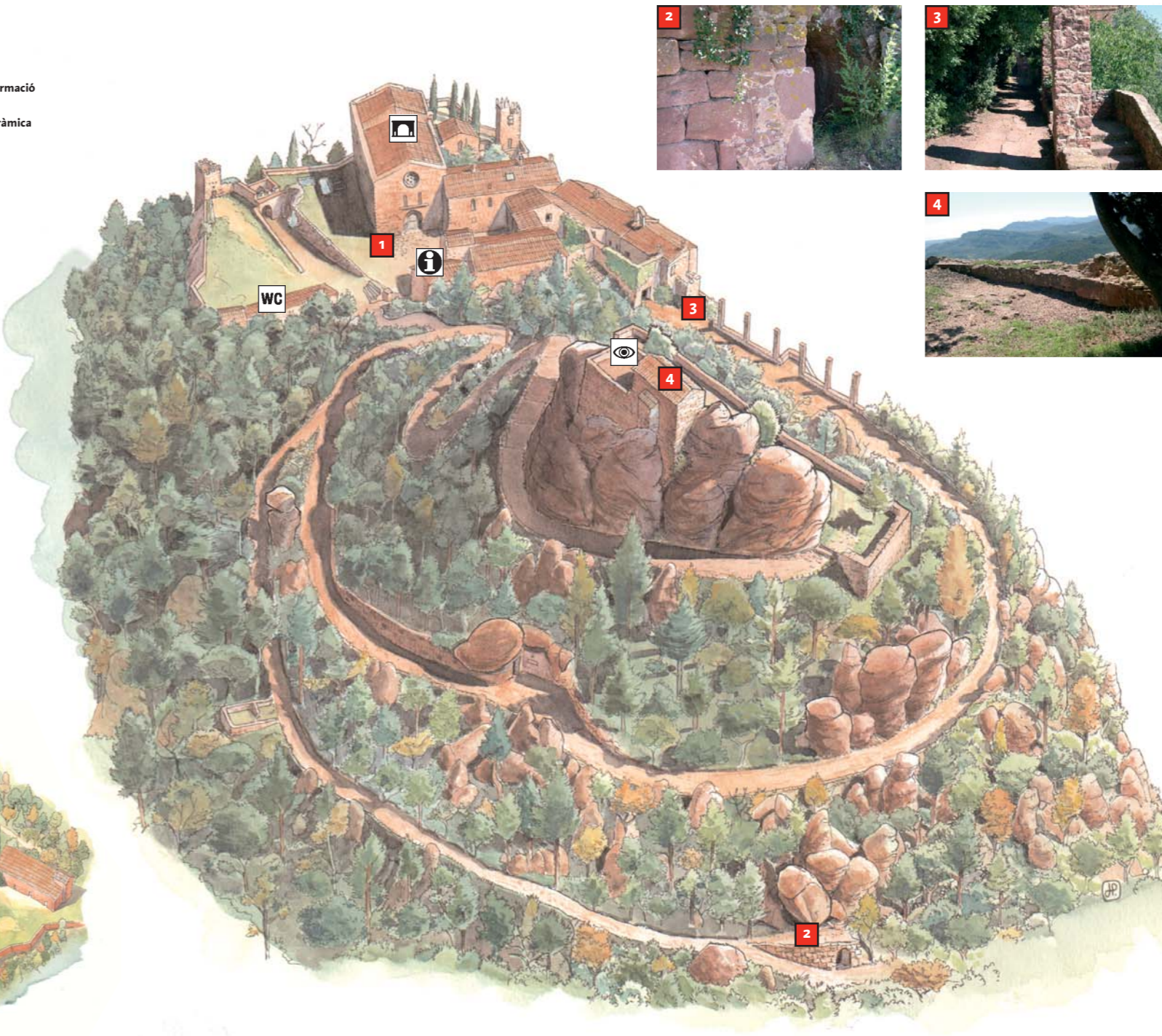
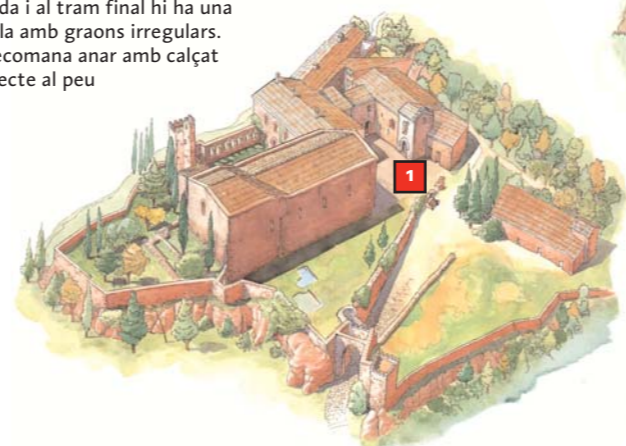
Els tres itineraris ofereixen al visitant l'oportunitat d'observar les diverses construccions vinculades al castell i monestir de Sant Miquel d'Escornalbou i de comprendre'n l'evolució històrica, contextualitzada dins del seu entorn. Un tomb pels tres itineraris és l'oportunitat de gaudir de la calma dels seus paratges i de les impressionants vistes dels dominis de la baronia i del camp de Tarragona, fins a la mar. Els verds de la muntanya d'Escornalbou, de la serra de l'Argentera, seran un bon record de la visita.

1 LA PLAÇA
Visita guiada a l'interior de les dependències.
• Durada: 1 hora

2 LA FONT DEL SARRAÍ
• Durada: 10 minuts de baixada i 10-15 minuts de pujada
• Dificultat: mitjana i és millor anar ben calçat

3 EL PASSEIG DELS FRARES
• Durada: 10-15 minuts
• Dificultat: baixa, és un recorregut força planer

4 L'ERMITA DE SANTA BÀRBARA
• Durada: 10-15 minuts de pujada i 10 minuts de baixada
• Dificultat: mitjana, fa bastant pujada i al tram final hi ha una escala amb graons irregulars. Es recomana anar amb calçat subjecte al peu

El grèvol (*Ilex aquifolium*)
El grèvol, de fulles lluent i punxents, és característic dels boscos centroeuropeus, i en certa manera sorprèn trobar-lo a Escornalbou. És ben conegut per la tradició ornamental nadalenca, però la funció de rebost que tenen els seus fruits vermells per a la fauna durant l'hivern ha conduït a la seva protecció i a la prohibició de recol·lectar-lo.

L'àliga cuabarrada (*Hieraëetus fasciatus*)
És també coneguda amb el nom d'àliga perdiguera. Fa els nius als cingles i és un dels major rapinyaires de les nostres terres. Des de la posició enlairada del turó no és difícil observar-la voltant en cercle per sobre dels nostres caps.

La rata cellarda (*Eliomys quercinus*)
La simpàtica rata cellarda destaca pel pinzell de pèls foscos i llargs de la cua i, sobretot, per la màscara negra que li ececlra els ulls. Aquest rosegador crepuscular i nocturn s'alimenta de brots tendres, fruits, insectes i cargols.

La fagina (*Martes foina*)
Aquesta salvatgina de la família dels mustèlids és ben reconeixible per la clapa de pelatge blanc que s'estén des de la gola al pit, en contrast amb el color canyella del cos. És habitual als boscos humits, on s'alimenta d'ocells, ous i petits mamífers.

El raspinell (*Certhia brachydactyla*)
El raspinell comú puja pels troncs d'una manera peculiar, encercant-los en espiral de baix a dalt, des d'on salta al peu d'un altre arbre per repetir l'operació. Té un bec llarg i agut amb el qual furga sota l'escorça del en busca d'insectes i larves.

L'ENTORN NATURAL
El Castell Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou s'aixeca en un petit relleix del turó de Santa Bàrbara (649 m), enlairat sobre el Camp de Tarragona i amb la serra de l'Argentera com a teló de fons. Aquestes condicions geogràfiques generen un entorn microclimàtic humit que permet el creixement de formacions boscoses de pinassa, roure i alzina, tot i que també s'hi troben alguns peus de surera. La fauna es correspon plenament amb les característiques mediterrànies de l'indret. A destacar també els gresos vermells que conformen majoritàriament el rocam de la muntanya, que sovint presenten originals formes a causa de l'erosió.

La pinassa (*Pinus nigra ssp. salzmannii*)
Fa un bosc esponerós a les parts més altes del turó. És especialment abundant al voltant del camí dels Frases. És el més alt dels nostres pins i pot assolir els quaranta metres. Les fulles són llargues, i les pinyes, més aviat petites. El tronc creix dret i recte, però sovint presenta formes recargolades en els racons assotats pel vent de mestral.

La moixera (*Sorbus aria*)
Forma part dels boscos humits que trobem per sobre del Castell Monestir, on creix entre els roures de fulla petita, els pins i les blades. Resulta de fàcil identificació gràcies a l'anvers densament apelfat i blanquinós de les fulles.

L'aristol (*Smilax aspera*)
També anomenat matavelles, és una de les espècies més abundants de l'alzinar. És una planta enfiladissa proveïda d'abundants cirrells que li permeten arrear-se als troncs dels arbres. Els fruits, vermells, s'agrupen en raïms.

Sorolls
En la mesura que sigui possible, heu d'evitar els sorolls estridents, com ara crits, emissions d'aparells de ràdio i altres. En el medi natural els sorolls s'entenen molt i arriben molt lluny.

Plantes i flors
Admireu la vegetació amb respecte; tenim el deure i la responsabilitat de conservar-la. Si busqueu bolets, no heu de malmetre el bosc amb eines o escarbant el sòl.

Animals domèstics
Si porteu un gos cal mantenir-lo sempre controlat i subjecte perquè pot molestar altres persones, espantar els animals silvestres o malmetre el medi natural, tant el sòl com les plantes. No es permès entrar amb gossos dins de la cartoixa. L'amo del gos és responsable en tot moment dels danys i perjudicis que aquest pugui causar.

Aparcament
Es recomana deixar els vehicles abans d'accedir al recinte monumental. Hi ha zona d'aparcament autoritzada.

Circulació motoritzada
La circulació motoritzada només és permesa per les pistes forestals obertes a l'ús públic. Respecteu els senyals.

Acampada lliure
L'acampada lliure és prohibida

NORMES BÀSIQUES DE COMPORTAMENT A LA NATURA
L'entorn natural dels monuments de la muntanya d'Escornalbou forma part de la serra de l'Argentera. El medi natural és relativament fràgil i, per tant, cal procurar en tot moment no trencar-ne l'equilibri. És important que en la vostra estada en aquest paratge respecteu les normes de comportament següents.

Monuments
No us enfileu als murs o les parets doncs la pedra és sorrenca i en alguns trams està molt malmesa. Pot resultar perillós. Si aneu acompanyats de nens, cal extremar la prudència. Hi ha zones a les quals hi tindreu accés malgrat no estar sempre ben protegides. No escriviu ni deixeu grafitos als murs i parets. Hi ha altres maneres de recordar la vostra estada al recinte monumental.

Foc
No llenceu cigarretes ni llumins mal apagats. Durant el recorregut trobareu zones de copiosa vegetació que cal preservar de qualsevol risc d'incendi especialment a l'estiu i en èpoques de sequera.

Deixalles
No abandoneu llunes, ampelles, papers ni qualsevol tipus de deixalla. Poden produir lesions a les persones i als animals a més d'embrutar l'entorn i desfigurar el paisatge. Podeu fer servir les papereres o en tot cas endurvos les deixalles.

CASTELL MONESTIR DE SANT MIQUEL D'ESCORNALBOU
VISITES CONCERTADES
Les visites comentades per guies especialitzats s'ofereixen a grups i escolars. Telèfon d'informació: 977 834 007
Telèfon de reserves: 695 186 873

HORARIS
De dimarts a diumenge:
De l'1 d'octubre al 31 de maig:
De 10:00h a 13:30h i de 15h a 17:30h.
De l'1 de juny al 30 de setembre:
De 10:00h a 13:30h i de 16h a 19:30h.
La taquilla i l'entrada es tanquen 30 minuts abans del límit horari.

SERVEIS PER ALS VISITANTS DEL CASTELL MONESTIR
WC
Audiovisual
Botiga
Visites guiades obligatòries (no està permesa la visita lliure)

EL CASTELL MONESTIR NO ES POT VISITAR
• Tots els dilluns no festius
• Els dies 1 i 6 de gener, 25 i 26 de desembre

DIES D'ENTRADA GRATUÏTA AL CASTELL MONESTIR
• Tots els dimarts
• 23 d'abril (Sant Jordi)
• 18 de maig, Dia Internacional dels Museus
• 31 de juliol (festa local)
• 11 de setembre (Festa Nacional de Catalunya)
• 21 de setembre (festa local)
• Jornades Europees del Patrimoni

INFORMACIÓ
Castell Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou
Ctra. d'Escornalbou, s/n
43771 Riudecanyes
Telèfon: 977 834 007

Museu d'Història de Catalunya
Plaça de Pau Vila, 3
08003 Barcelona
Telèfon: 932 254 700
www.mhcat.cat

Text i continguts: M. Palomera P. De Manuel; Disseny: eggeassociats; Fotografies: H. Prades, MHC; Info natura: Conçal Luna / Agnès Revilla (AP); Mapa: Hugo Prades; Coordinació: Anna Cisneros.